



מהר"ל על התורה עש"ק פ' בשלח, תשפ"ד

1. תפילת בני"י על ים סוף: אומנות אבותם

פרשת בשלח (שמות פרק י"ד) – (ט) וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וַיִּשְׁיֶגּוּ אוֹתָם חַנְיָם עַל הַיָּם כָּל סוֹס רֶכֶב פְּרָעָה וּפָרָשָׁיו וַחֲיִלוּ עַל פִּי הַחִירָת לִפְנֵי בְעַל צַפֶּן: (י) וּפְרָעָה הִקְרִיב וַיִּשְׁאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵינֵיהֶם וְהָיָה מִצְרַיִם נֹסֵעַ אַחֲרֵיהֶם וַיִּירָאוּ מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל יְקֹקֶ: (יא) וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה הַמְּבַלֵּי אֵינּוּ קֹבְרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לְמוֹת בַּמִּדְבָּר מֵהָאֵת עֲשִׂיתָ לָּנוּ לְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם:

וילעקו - תפשו אומנות אבותם. באצורה הוא אומר (בראשית יט כז) אל המקום אשר עמד שם, ציחק (שם כד סג) לשוח צשדה, ציעקב (שם כח יא) ויפגע במקום:

רמב"ן (שם)

וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה', ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים - איננו נראה כי בני אדם הצועקים אל ה' להושיעם יבעטו בישועה אשר עשה להם ויאמרו כי טוב להם שלא הצילם. אבל הנכון שנפרש כי היו כתות, והכתוב יספר כל מה שעשו כלם. אמר כי הכת האחת צועקת אל ה', והאחת מכחשת בבניאו ואינה מודה בישועה הנעשית להם, ויאמרו כי טוב להם שלא הצילם. ועל זאת כתוב וימרו על ים סוף (תהלים קו ז), ולכך יחזיר הכתוב "בני ישראל" פעם אחרת, ויצעקו בני ישראל אל ה', כי הטובים בהם צעקו אל ה' והנשארים מרו בדברו. ולכך אמר אח"כ (להלן פסוק לא) וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו. לא אמר "וייראו ישראל את ה' ויאמינו" אבל אמר "העם", כי "בני ישראל" שם ליחידים, "והעם" שם להמון, וכן וילונו העם (להלן טו כד). וכך הזכירו רבותינו (במדב"ר כ כג) ויחל העם לזנות (במדבר כה א), בכל מקום שנאמר "העם" לשון גנאי הוא, וכל מקום שנאמר "ישראל" לשון שבח הוא:

גור אריה (שם, אות י"ד)

תפסו אומנות אבותם. דאין לומר שהיו צועקים כדרך הצדיקים שהם צועקים בעת צרה, דהא היו מתלווננים עכשיו לומר "הלא טוב לנו עבוד את מצרים" (ר' פסוק יב), אלא שהוא אומנות אבותם, שכך היה מנהג אבותם, ודבר שהוא מנהג אבותם נמשך האדם תמיד אחריו, אף על גב שאינו עושה בכוונת לבו ודעתו. וכמו כן אמרו (חולין יג ע"ב) גוים שבחוצה לארץ אינם עובדי עבודה זרה אלא שמנהג אבותיהם הם בידיהם, הרי שהאדם עושה דבר משום המנהג, אף על גב שאין עושה זה בכל לבו:

פ' וירא (יט:א) – וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמְּלָאכִים סְדֵמָה בְּעָרֵב וְלוֹט יֹשֵׁב בְּשַׁעַר סְדֵם וַיֵּרָא לוֹט וַיִּקַּם לְקִרְאתָם וַיִּשְׁתַּחוּ אֲפָיִם אַרְצָה: -- וירא לוט וגו' - מזנית אצרהם למד לחזור על האורחים:

שפתי חכמים (שם) – ואין לומר שהיה מדקדק במצות, שהרי לא היה מדקדק על עבודה זרה מדהקדים לינה לרחיצה

גור אריה (שם, אות ו') – מבית אברהם למד. דאם לא כן הרי רשע היה, שלקמן אמרו לו המלאכים (רש"י פסוק יז) 'אתה הרשעת עמהם ובזכות אברהם אתה ניצול', אם כן למה היה מפציר להכניס אורחים (כ"ה ברא"ם), אלא 'מבית אברהם למד', וההרגל על כל דבר שלטון, ודרך הרגילו הלך להכניס האורחים כמו שעשה אברהם:

ספר באר הגולה באר הרביעי פרק ב

בפרק קמא דברכות (ז א), אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זמרא, מניין שהקב"ה מתפלל, שנאמר (ישעיה נז, ז) "והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתיי"... מלמד שהקב"ה מצלי. מאי מצלי, יהי רצון מלפני שיכבשו רחמי את כעסי, ויגולו רחמי על מדותי, ואתנהג עם בני במדת הרחמים, ואכנס עמהם לפני משורת הדין, עד כאן. והמאמר הזה רבים זורקים בו מרה, כי למי יתפלל, כי אין זולתו, וביכולתו הכל. ועתה ראו נא, כי מי הוא זולתם אשר הורו לנו וקבעו בנו אחדות השם יתברך... וכי יעלה על הדעת שאחר כל זה, יהיו הם אומרים דבר כזה חס ושלום... והם ידעו סתרי החכמה והתפילה, ומהות ענין התפילה... שכאשר תתבונן בלשון 'תפילה', הוא מלשון 'פלל', וכדכתיב (תהלים קו, ל)

מהר"ל על התורה

עש"ק פ' בשלח, תשפ"ד

"ויעמד פנחס ויפלל", ודבר זה מפורסם. **ולשון 'פלל' כמו שפירש רש"י על "ראות פניך לא פללתי" (בראשית מח, יא), שהוא לשון מחשבה,** וכמו (ישעיה טז, ג) **"הביאי עצה עשי פלילה"**... ונקראו הדיינים 'פלילים', מפני שהוא שופט במחשבתו... וזהו לשון 'תפילין' גם כן, מלשון מחשבה, שהתפילין הם לאות ולזכרון בין עיניו...

ונקראת התפילה מלשון 'פלל', שהוא לשון מחשבה, כי התפילה צריכה כוונה ומחשבה שיעשה השם יתברך חפצו ורצונו, ודבר זה נקרא 'תפילה', שרצונו ומחשבתו חפץ ומבקש הטוב. וזה שאמר 'מנין שהקב"ה מתפלל', מפני שהוא יתברך הטוב האמיתי... נקרא "חפץ בחסד", ומבקש הטוב... והרי אין ענין התפילה רק בקשה, וזהו עצם לשון התפילה בכל מקום. רק אצל האדם בקשתו הוא מהשם יתברך... וקאמר שהשם יתברך חפץ ומבקש בדבר זה, שיהיה הרצון לפניו שיכבשו רחמיו את כעסו, וינהג עם בניו במדת הרחמים, ויכנס לפניו משורת הדין...

פחד יצחק – פורים, ענין י"ט

מצד המבט השטחי, נראה דתפיסת אמנות האבות הנזכרת בכאן, איננה אלא הסבה לחסרון שלימות הלב... אבל אין זה נכון כלל... אלא שלאמתו של דבר, תפיסת אומנות האבות הוא פירוש מהותה של תפילה זו. תפילה זו מיוחדת היא בזה, שבסופו של דבר נגזרה שתיקה עליה. השם ילחם לכם ואתם תחרישון. לכאורה נראה דהוברר הדבר למפרע דתפילה זו לא פעלה כלום. ושכל הישועה לא היתה מתייחסת לתפילה זו כל עיקר. לאפוקי מהבנה זו באו דברי חז"ל, שמהותה של תפילה זו היתה תפיסת אמנות אבות. כלומר, עצם התפילה לא פעלה בכאן כדרך שכל תפילה פועלת בתחנונים שלה ובקשות שלה; אלא שהיה בה בתפילה זו, גילוי ספר יוחסין של ישראל. משל למה הדבר דומה, לאחד שבא לבקש דבר מן המלך... וענה לו... שמתוך סגנון דבריך הכרתי, בנו של מי אתה, ומעתה הנני ממלא בקשתך לא מצד תחנוניך, אלא מפני היחוס שלך. כשאמר... "ואתם תחרישון", לא היתה הכוונה לומר שצעקתכם היתה לבטלה, אלא שמתוך הצעקה הופיעה ההוכחה על יחוסכם, וממילא אין אתם זקוקים לצעקה... כמו כן נאמר לו למשה ביחוד "מה תצעק אלי"...

פרשת בשלח (יד: טו) – ויאמר יקוק אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו:
תרגום אונקלוס – ואמר יי למשה קבילית צלותך מליל עם בני ישראל ויטלון:

רש"י משלי (ל: ד) – מי לרר מים - קפאו תהומות (שמות טו) נלכו כמו נד (שם שמות טו) בתפלתו של משה:

נחמיה (ט: ט) – ותרא את עני אבותינו במצרים ואת זעקתם שמעת על ים סוף:

פחד יצחק - אגרות וכתבים, אגרת כ' – ... כמדומה לי שדברנו אז על המפורש במס' תענית שבסדר ה"עננו" יש שם "כמו שענית לאבותינו בים סוף".

2. מה תצעק אלי: מטרת התפילה היא התפילה

מה תצעק אלי - למדנו שהיה משה עומד ומתפלל, אמר לו הקדוש ברוך הוא לא עמ עמה להאריך צמפלה שישראל נחונין צרה... נראה שכל זמן שהוא עומד ומתפלל לא נענה עד סוף תפילתו מה שהוא מתפלל, ולפיכך היה אומר לו הקדוש ברוך הוא כי עתה לא עת להאריך שישראל נתונים בצרה...

פחד יצחק – פסח, מאמר י"ד

... מה עיכוב יש כאן... ונימוקם של דברים למדנו מדברי חז"ל, שעל מצב ישראל על הים... שהיה הקב"ה מתאוה לתפלתם... וחזינן מזה שאין התפילה באה משום הצרה אלא דהצרה באה משום התפילה. וממילא נמצא דבאמצע התפילה אי אפשר להיות נענה דבאופן זה הרי תהיה הישועה הפסקת התפילה... לכן באה התביעה "מה תצעק אלי"... מפני שמטרת הבקשה אינה מלוי הבקשה אלא שהתכלית היא עצם הבקשה...

תהילים, פרק קט"ז – (א) אָהֲבֵתִי כִּי יִשְׁמַע יְקוֹקֶךָ אֶת קוֹלִי תִחַנּוּנֵי: (ב) כִּי הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבְיָמֵי אֶקְרָא: